

TÜRKİYE'DE YAPILAN BÖLGE AYRIMLARI VE BÖLGE PLANLAMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ *The Region Divisions in Turkey and Its Effects on Regional Planning*

Ali ÖZÇAĞLAR

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü, 6100, Ankara
ozcaglar@humanity.ankara.edu.tr

Özet: Bölgesel coğrafya sistematigi içinde planlama coğrafyası bakımından kaleme alınan bu makalede, bölge kavramı, bölge bilimi, Türkiye'de yapılan değişik bölge ayrımları ele alınarak farklı yaklaşımlarla oluşturulan bu bölgelerin nitelikleri, birbirleriyle olan uyumsuzluklarının planlamada yarattıkları kargaşa ve sıkıntılar tartışılmıştır. Doğal koşulların kontrolü altında oluşmuş doğal bölgelerin, insan faaliyetlerine bağlı olarak işlevsel yönde meydana gelen sosyo-ekonomik bölgelerin (fonksiyon bölgelerin) ve her ikisinin sentezinden elde edilen coğrafi bölgelerin kapsam ve nitelikleri farklı olduğu için, planlama yönünden incelenme ve değerlendirilmeleri de farklılıklar göstermektedir. Sınırları halen tartışmalı olan ve sağlıklı istatistik verileri bulunmayan coğrafi bölgelerin mülki idare bölgeleriyle (il/ilçe) olan uyumsuzluğu yüzünden coğrafi bölgelere göre planlama yapılması zorlaşmaktadır. Coğrafi bölge ağırlıklı GAP, DAP, DOKAP gibi planlama bölgelerinin sınırlarının çizilmesinde bile bütünüyle coğrafi bölge sınırlarına bağlı kalınmamış olması bu hususla ilgilidir. Bir ülkenin farklı yaklaşımlarla değişik türde bölgelere ayrılması bilimsel olarak kabul edilir bir durumdur. Türkiye'de birbirleriyle uyuşmayan bu bölgeler üzerinde ayrıca farklı kapsam ve ölçekte planlama bölgeleri oluşturulması, oldukça ilginç bir yaklaşımdır.

Anahtar Kelimeler: Bölge, bölge bilim, fonksiyon bölge, coğrafi bölge, bölge planlama

Abstract: This article is written systematically in regional geography from planning geography point of view. The concept of region, regional science, regional divisions made for Turkey, their qualities and disharmonies and their effects are mentioned in this article. Since natural regions, socio-economic regions (functional regions) and geographical regions have different qualities, their effects on planning are dissimilar too. The boundaries of geographical regions are of controversial, don't compromise with province and district boundaries, don't have reliable statistical data, so, it is difficult to make planning according to geographical regions. Such being the case, what drawing of boundaries of planning region, even like GAP, DAP and DOKAP with geographical region laden, is not wholly correlated with geographical region boundaries is connected with above mentioned condition. It is scientifically acceptable case that a country can be divided into distinct sort of regions by different approaches. It is fairly interesting approach to form additionally planning regions with different scope and scale on regions in Turkey where there exist no harmonies with each other.

Keywords: Region, regional sciences, functional region, geographical region, regional planning

1. Giriş

Türkiye'deki bölge planlama çalışmalarında planlama alanı olarak seçilen mekânlar alansal boyutları ve sahip oldukları nitelikleri ne olursa olsun "bölge" adıyla ifade edilmektedir. Bu türlü genel yaklaşımla bölgeyi tanımlamak ve sistematigini yapmak mümkün değildir. Bir şehrin içindeki çeşitli türdeki fonksiyon alanlarının, bir ilin idari sınırları dahilinde yer alan her bir ilçe idari alanının veya planlanacak konu veya konulara göre özel olarak sınırlandırılmış sahaların "bölge" olarak nite-

lendirilmesi, yaygın olarak bilinen coğrafi bölge kavramı dışında da değişik yaklaşımlarla bölge ayrımlarının yapıldığını ortaya koymaktadır. Ancak, yapılan bu bölge ayrımlarının planlama kapsamında belirli bir amaca yönelik olarak yapılmış olması birtakım tutarsızlıkları da beraberinde getirmekte ve bölge kimliğini belirsiz hale sokmaktadır. Oysa, bölge planlama çalışmalarında görev alan coğrafyacılar öncelikli olarak planlaması yapılacak bölgenin ne tür bir bölge olduğunu ortaya koyduktan sonra, coğrafi konumunu, sınırlarını, bu sınırlar içinde yer alan bölgenin kendi içindeki alt bölümlerini belirleyerek işe başlamaktadırlar. Bu nedenle planlama çalışmalarına mekân olan bölgelerin sahip oldukları niteliklerinin öne çıkarılması ve buna göre adlandırılmaları daha uygun olacaktır.

Bölgesel coğrafyanın bölgesel planlamaya yönelik ilgisizliği ve başarısızlığı ileri sürülerek 1950'li yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde "*Bölge Bilimi*" adı altında çok disiplinli bir alan yaratılmıştır (Tricart,1975:86). Bölge bilimcilere göre bölge bilimi, coğrafya dahil olmak üzere, ekonomi, ekonometri, matematik, planlama, sosyoloji gibi disiplinlerden oluşmaktadır (Atalık, 2002:xiv.). Bilimsel ilkeleri, çalışma yöntemleri ve bakış açıları birbirinden farklı olan bu disiplinlerin bölge anlayışı şüphesiz farklı olacaktır. Yeryüzünün bütünü insan-doğal ortam etkileşimi bağlamında kendisine araştırma mekânı olarak seçen coğrafya, doğal ortamın insan üzerindeki etkilerini, insanın da doğal ortama olan etkilerini ayrı ayrı veya bütünleştirerek sentez halinde ele almaktadır. İşte bu yaklaşımlarla yeryüzü bütünü değişik türde sistematik olarak bölgelere ayrılmaktadır. Mekânı doğal ve beşeri potansiyeli itibariyle bütün halinde değerlendiren ve analizini en sağlıklı biçimde yapan *uzman coğrafyacılar* bölge biliminin temel taşlarını oluşturmaktadırlar. Coğrafyacı olmayan bölge bilimciler konunun uzmanı olan coğrafyacıardan yararlanmadıkları takdirde bölge ayrımı ve sınırlandırma konusunda telafisi mümkün olmayan hatalar yapacaklardır. Bu nedenle planlaması yapılacak alanlara verilecek "*bölge*" adlarının öncelikli olarak bölge biliminin gerçek sahibi olan coğrafyanın bilimsel kriterleriyle bağdaşıp bağdaşmadığının incelenmesi gerekmektedir.

İnsanın doğal ortamla karşılıklı etkileşim halinde bulunduğu yeryüzünü, daha önce bahsettiğimiz gibi *doğal ortama, sosyo-ekonomik, kültürel (= beşeri) ortama* veya doğal ortamla beşeri ortamın sentezinden oluşan *coğrafi ortama* göre bölgelere ayırmak mümkündür. Buna göre yeryüzündeki planlamaya esas olan bölgelerin planlamadaki konusal yaklaşıma göre *doğal bölgeler, sosyo-ekonomik(kültürel) bölgeler, coğrafi bölgeler* çerçevesinde bölgesel coğrafyanın bölge tasnifindeki sistematiğe bağlı kalarak ele alınması gerekmektedir.

2. Doğal Bölgeler

Yeryüzünde bütünüyle doğal faktörlerin karşılıklı etkileşimiyle meydana gelen, sahip oldukları özellikleri itibariyle genelde bütünlük sağlayan büyük alanlı ortamlara doğal bölge denilmektedir. Oğuz Erol'unda belirttiği gibi, kendi içlerinde sahip oldukları özellikleri itibariyle bölümlere (alt bölgelere), yörelere ve kesimlere ayrılabilirler (Erol,1993:13-20). Yeryüzü şekillerine, iklime, hidrografyaya, doğal bitki örtüsüne, faunaya (hayvanlara), toprak örtüsüne ve doğal afetlere göre oluşan doğal bölgeleri (Tunçdilek,1987), şu şekilde ele almak mümkündür:

2.1.Jeomorfojenetik bölgeler

Yer yüzü şekillerine göre belirlenmiş doğal bölgelerdir. Örneğin, ülkemizdeki Kuzey Anadolu Dağları, Konya ovası, Haymana Platosu, Toroslar, Çukurova, Gediz Depresyonu vb.; Kuzey Amerika kıtasındaki Kanada Kalkanı, Kayalık Dağları, Appalaş Dağları, Büyük Ovalar ve Missisipi Deltası birer jeomorfolojik oluşum olup, jeomorfojenetik bölge kapsamında değerlendirilmektedirler. Jeomorfojenetik bölgeler sistematik olarak kendi içlerinde alt bölgelere (bölümlere), yörelere ve kesimlere ayrılabilirler. Örneğin, ülkemizin *Akdeniz Coğrafi Bölgesinin* bütününde ve *Güneydoğu Anadolu Coğrafi Bölgesinin* kuzey kesiminde bir kordillera sistemi (*dağ sırası, depresyon, plato*) halinde uzanan Toroslar kendi içinde Batı Toroslar, Orta Toroslar, Güneydoğu Toroslar olarak alt bölgelere (bölümlere) ayrılmaktadırlar. Bunlardan sadece Orta Torosları ele alarak yörelerini belirtecek olursak: Batıdan itibaren Taşeli Platosu, Bolkar Dağı, Ecemiş-Tekir Oluğu, Aladağlar şeklinde bir yöre ayrımı yapılmaktadır. Jeomorfojenetik bölge, bölüm ve yörelerinin bölge planlama çalışmaları

bakımından sınırlandırılarak adlandırılması ayrı bir önem taşımaktadır. Ele alınan bir jeomorfolojik bölgenin alt üniteleriyle birlikte kapladığı sahanın ülke içinde nerede başlayıp, nerede bittiğinin uygun ölçekteki bir topografya haritası üzerine çizilmesi aynı zamanda planlama bölgesinin sınırlarının tespiti anlamına gelmektedir. Özellikle dağlık alanların ekolojik, turizm ve rekreasyon yönünden planlanması çalışmalarında konunun uzmanı olan coğrafyacıların (*jeomorfolojların, planlama coğrafyacılarının*) bilgi birikiminden ve deneyimlerinden bizzat yararlanılmalıdır.

2.2. Klimatik bölgeler

Sadece yeryüzündeki iklim tiplerini esas alarak, benzer iklim özelliklerinin hüküm sürdüğü sahaları içine alan doğal bölgelerdir. Ülkemizin iklim bölgeleri, iklim konusunda uzmanlaşmış coğrafyacılar (*klimatologlar*) tarafından araştırılarak belirlenmiş olup, birbirinden farklı özellikte olan bu iklim bölgelerinin (*Nemli Akdeniz İklimi, Yarı Nemli Akdeniz İklimi, Karadeniz İklimi, Yarı Nemli Marmara iklimi, Yarı Kurak İç Anadolu İklimi, Yarı Kurak Güneydoğu Anadolu İklimi, Karasal Doğu Anadolu İklimi bölgeleri*) sınırları haritalar üzerine işlenmiştir (Koçman, 1993:75-81). Mevcut uygulamalarda iklim bölgelerine göre doğrudan bölge planlama çalışmaları yapılmadığını gözlemekteyiz. Ancak, planlama için seçilen bölgelerin hangi iklim bölgesinin veya bölgelerinin etki sahası içinde bulunduğu tespitinde iklim bölgelerinden yararlanılmaktadır. Örneğin genelde karasal iklim bölgesi içinde yer alan Doğu Anadolu Coğrafi Bölgesinde bir mülki idare bölgesi olan *Iğdır İli*'nin idari sahasının büyük bir kısmında (Iğdır Ovası'nda) Akdeniz iklimi farklı özellikte mikroklima alanı oluşturabilmektedir.

2.3. Hidrografik bölgeler

Hidrografik şartlara göre oluşmuş doğal bölgelerdir. Okyanuslar, denizler, göller ve akarsular beslenme alanlarıyla birlikte ele alındığında her biri için ayrı bir hidrografik bölge ortaya çıkmaktadır. Dünyadan ve ülkemizden örnek verecek olursak, Amazon Havzası, Missisipi Havzası, Van Gölü Havzası, Tuz Gölü Havzası, Yeşilirmak Havzası hidrografik doğal bölge durumundadırlar. Bölge planlamada bir akarsu veya göl havzası çalışma alanı (*planlama bölgesi*) olarak seçilebilmektedir. Örneğin "Yeşilirmak Bölgesi" veya "Yeşilirmak Havzası" gibi adlandırmalarla, Yeşilirmak'ı besleyen bütün kollar ve bunların üzerinde aktıkları alanların bütünü vurgulanmaktadır. Buna göre Yeşilirmak'ın bir ağacın gövdesini ve dallarını andıran drenaj ağının diğer akarsuların drenaj ağı ile olan sınırı (*ana su bölümü çizgisi*) Yeşilirmak Havzasının bölge sınırını meydana getirmektedir. İşte bu sınırlar içinde kalan alanların tamamı bir hidrografik bölge oluşturmaktadır. Planlamada bu sınırlar içindeki sahaların bütünü ele alınmalı ve gerekli olan çalışmaların hepsi yapılmalıdır. Özellikle son yıllarda olumsuz çevresel etkiler nedeniyle akarsuların ve göllerin kirlenmesi çok sayıda sorunları da beraberinde getirmektedir. Coğrafi ve ekolojik sorunların birlikte giderilebilmesi için yapılan bölge planlama çalışmalarında göl ve bataklıklar (*sulak alanlar*) ile akarsu havzaları güncelliklerini sürdürmektedirler.

2.4. Floristik bölgeler

Yeryüzünde iklimin, yükseltinin, baki şartlarının ve toprak örtüsünün kontrolünde gelişen doğal bitki örtüsü, özellikleri itibariyle birbirinden ayrılan büyük alanlı bölgeler oluşturmaktadır. Global ölçekte yeryüzünde 6 floristik âlem (*büyük bölge*) tespit edilmiş olup, bu büyük floristik bölgeler (*Holarktis, Neotropis, Palaeotropis, Australis, Antarktis*), alanları daha küçük olan *flora bölgelerine*, onlar da *flora bölümlerine* ve *yörelere* ayrılırlar (Erinç, 1977:112-136). Holarktik bitki âleminin içinde yer alan ülkemiz sadece bu büyük flora âleminin değil, konumu gereği aynı zamanda komşu flora âlemlerinin de etkisi altında bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye zengin bir flora çeşitliliğine sahip olup, buna bağlı olarak Akdeniz florası, Paloboreal orman florası, Turan-Önasya florası gibi floristik bölgelere ayrılmaktadır.

2.5. Fauna bölgeleri

Zoocoğrafik koşullar altında benzer özelliklere sahip hayvan topluluklarının oluşturduğu doğal bölgelerdir. Özellikle, eko turizm, doğal hayatı koruma ve avcılık konularıyla ilgili olarak yapılacak planlamalarda fauna bölgeleri büyük önem taşımaktadır.

2.6. Pedojenetik bölgeler

Bir deri gibi yeryüzünü kimi yerde kalın, kimi yerde ince bir örtü şeklinde saran toprak örtüsü, oluşum özelliklerine ve diğer niteliklerine göre farklı tipte toprak bölgelerinin meydana gelmesini sağlamaktadır. Toprağa dayalı arazi kullanımının tespitinde ve planlanmasında toprak bölgelerinden yararlanılmaktadır.

2.7. Doğal afet bölgeleri

Doğal ortamda meydana gelen ve insanın canı, malı ve etkinlikleri üzerinde büyük ölçüde olumsuzluklar yaratan doğal faaliyetlerin etkin olma durumuna göre belirlenmiş doğal bölgelerdir. Deprem, heyelan, çığ, sel, taşkın ve volkanizmaya bağlı afet bölgeleri gibi. Ne zaman meydana geleceği önceden kestirilemeyen doğal afetlerin insan üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için yapılan planlama çalışmalarında doğal afet riski taşıyan bölgelerin öncelikli olarak coğrafi yönden incelenmesi gerekmektedir.

3. Sosyo-Ekonomik Bölgeler (Fonksiyon Bölgeler)

İnsanın yeryüzüne ayak bastığı günden başlayarak günümüze kadar edindiği bilgi birikimi, deneyimleri ve davranış biçimlerine (= *kültürel yapıya*) bağlı olarak doğal ortam içinde tesis ettiği *sosyo-ekonomik ortam* (= *beşeri veya kültürel ortam*), insan faaliyetlerinin durumuna ve gelişmişlik düzeyine göre yeryüzünde farklı nitelikte işlevsel bölgelerin ayrılmasını sağlamıştır. İşte *yerleşim durumuna, nüfusa, hammadde üretimi, sanayi ve hizmet üretimine* bağlı olarak yeryüzünde meydana gelen bölgelere *sosyo-ekonomik bölgeler* denilmektedir. Bu bölgeler insan faaliyetlerinin türlerine göre işlevsel biçimde tasnif edildiği için aynı zamanda *fonksiyonel bölgeler* şeklinde de adlandırılmaktadırlar. Sosyo-ekonomik bölgeleri kendi içinde *yerleşim bölgeleri, nüfus bölgeler, kültür bölgeleri, hammadde bölgeleri, sanayi bölgeleri, hizmet bölgeleri* şeklinde 6 alt başlık halinde ele almak mümkündür:

3.1. Yerleşim Bölgeleri

İnsanların yeryüzünde yaşam alanı olarak oluşturdukları yerleşmelerin bütünü küresel anlamda en büyük yerleşim bölgesini yani *ökümeni* oluşturmaktadır. Bölgesel planlamada yerleşim bölgelerinin ele alınışı *genelde* ve *özelde* olmak üzere iki kategoride değerlendirilmelidir.

Genel yaklaşımla yapılan bölge ayrımında yerleşmelerin yeryüzündeki coğrafi dağılımları yani sıklık ve seyreklik durumu etkili olmaktadır. Bu durumu şu örnekle açıklayacak olursak, "*Doğu Karadeniz Coğrafi Bölgesinin kıyı kuşağı en yoğun yerleşim bölgelerimizden biridir.*" cümlesiyle Doğu Karadeniz Coğrafi Bölgesindeki kıyı kuşağının yerleşmeler için uygun jeomorfolojik birim olduğu ve bu nedenle kıyı kuşağının yoğun bir yerleşim bölgesi olduğu vurgulanmaktadır. Bu tarz yaklaşımla yapılan bölge ayrımında, yerleşim bölgesi olarak nitelendirilen kıyı kuşağında yer alan yerleşmelerin ne tür yerleşmeler olduğu fazlaca önem taşımamaktadır. Burada önemli olan husus kıyı kuşağının, doğal coğrafya koşullarının kontrolünde yoğun bir yerleşim bölgesi oluşturabilecek fonksiyona sahip olmasıdır.

Yerleşmeleri genel fonksiyonları ve ayrıntıdaki alansal fonksiyonları bakımından öze indirgeyerek sahip oldukları niteliklerine göre tasnif edecek olursak, farklı türde yerleşim bölgeleri elde edilmektedir. Coğrafyacıların yadırgayarak yaklaştıkları bu tür bölge ayrımında geniş alanlı bölge yaklaşımları ortadan kalkarak daha dar alanlı bölge yaklaşımları egemen olmaktadır. Örneğin: "*Türkiye'nin kentsel ve kırsal yerleşim bölgeleri*" şeklinde bir ifadeyle ülkemizdeki *şehirler ve kasabalar*

ile kır yerleşmelerinin (köy yerleşmeleri, mezraa, kom, dam, ağıl, yayla yerleşmeleri vb.) yoğun olarak bulunduğu sahalara aklı gelmektedir (Özçağlar, 2000:66-82).

Konuya kavramsal açıdan yaklaşıldığında, eş anlamlı olduğu sanılan “şehir” ve “kent” sözcüklerinin anlam itibarıyla farklı kapsamda oldukları ortaya çıkmaktadır. Toplum bilimsel ve demografik bakımdan Türkiye nüfusunun yaşadıkları yerlere göre ayrımı genelde “kırsal” ve “kentsel” olarak yapılmaktadır. Bu tasnife göre, kırsal nüfus, şehir ve kasabalar dışında kırsal yerleşmelerde yaşayan nüfusu; kentsel nüfus ise, şehir ve kasabalardaki nüfusu ifade etmektedir. Sahip oldukları fonksiyonları itibarıyla şehirler kadar gelişemedikleri için onlardan kolayca ayrılan kasabaların, gerçek dışı bir yaklaşımla şehir kabul edilerek “kent” sözcüğüyle ifade edilmesi hatalı bir yaklaşımdır (Özçağlar, 2000:74-80). Türkiye’deki yerleşmelerin bölgesel analizinde ve planlanmasında konuya bu yönlü yaklaşılarak başlangıçta kasabaların şehirlerden ayrılması gerekmektedir.

Türkiye’deki yerleşmeleri Şehirlerin, kasabaların ve kırsal yerleşmelerin ülke sathında yoğunlaştıkları dar alanlı bölgeleri coğrafyacılar kuşak, zon, saha veya alan şeklinde adlandırmaktadırlar. Örneğin, İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerimizin işgal ettikleri yerleşim arazisinin bütününe “metropolitan alan”, Bolkar, Canik, Kaçkar Dağlarındaki yayla yerleşmelerinin bulunduğu jeomorfolojik birimlere “yaylalar kuşağı” veya “yaylalar zonu” denilmektedir. Coğrafyacılar tarafından kuşak, zon, saha, alan şeklinde isimlendirdikleri ünitelerin planlamayla ilgili diğer disiplinler tarafından “bölge” olarak nitelendirilmesi tartışma konusu olmaktadır.

Bir şehrin veya kasabanın planlama için bütün halinde bir bölge olarak ele alınması bir ölçüde olumlu karşılanabilir. Ancak, bir şehrin içinde çok yerde birbiriyle iç içe giren ve daha küçük alanlı olarak yer kaplayan oturma, barınma, pazarlama-ticaret, sanayi, eğitim-kültür, sağlık, rekreasyon-turizm, ulaştırma-iletişim, yönetim vb. fonksiyon alanlarının oturma bölgeleri, sanayi bölgesi, eğitim-kültür vb. bölgeleri şeklinde takdim edilmesini hatalı bir yaklaşım olarak nitelendirmekteyiz.

Yerleşim bölgelerinin bölgesel lokasyonu ve sınırlarının tespiti üzerinde öncelikli olarak coğrafi ve mülki idari bölgelerinin durumu etkili olmaktadır. Yerleşim planlamalarında görev alan uzman coğrafyacılar (şehir coğrafyacıları, kırsal yerleşim coğrafyacıları) yerleşimle ilgili bölge ayrımını çok yönlü olarak ele aldıkları için ortaya çıkacak muhtemel engelleri kolayca aşabilmektedirler. Bu nedenle yerleşim konusuyla doğrudan ilgili olan şehir ve bölge planlama çalışmalarında uzman coğrafyacılarla yer verilmelidir.

3.2. Nüfus Bölgeleri

Yeryüzünde yaşayan insanların buldukları yerlere ve zamana göre sayıları nüfus olarak tanımlanmaktadır. Nüfus doğrudan yerleşim alanları ve ekonomik faaliyet sahalarıyla ilişkilidir. Yeryüzünün nüfus barındıran kesimlerinin bilimsel esaslar kapsamında tespit edilerek haritalanması sonucunda sık nüfuslu bölgeler, seyrek nüfuslu bölgeler şeklinde global bir ayrım yapılmaktadır. Yeryüzündeki nüfusu ayrıntıda ırk, dil, din niteliklerine göre ele alarak bunlara göre de bölge haritaları oluşturulabilmektedir.

3.3. Kültür Bölgeleri

İnsan topluluklarının sahip oldukları sosyo-ekonomik nitelikleri (ırk, dil, din, folklor vb.) itibarıyla etkileşim halinde buldukları ortamlarla bütünleşerek oluşturdukları farklı kültürel değerler yeryüzünde kültür bölgelerinin ayrımını sağlamıştır. Kıtasal ölçekte birer kültür bölgesi olan “Anglo Amerika” ile “Latin Amerika” bu durum için en tipik örneği oluşturmaktadırlar. Anglo Amerika, Kuzey Amerika kıtasında Anglo-Sakson kültürüne bağlı toplumların çoğunlukta bulunduğu Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’ni kapsadığı halde; Latin Amerika, A.B.D.’nin güneyinde Meksika’dan başlayıp, Orta ve Güney Amerika’yı içine alan geniş bir kıtasal bölgeyi içine almaktadır (Tümertekin, 1970: 10-11). Kıta ölçeğinde büyük alanlar kaplayan kültür bölgeleri, ülke ölçeğinde daha küçük alanlı olabilmektedirler. Ülkemizin folklorik (halk müziği, halk oyunları vb.) çeşitliliğine göre ayrılan bölgeler ve yöreler bu durum için en güzel örneği oluşturmaktadır.

3.4. Hammadde Bölgeleri

Fonksiyon olarak hammadde üretimiyle ilgili ekonomik faaliyetlere (tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık, madencilik) göre oluşan bölgelerdir.

3.4.1. Tarım Bölgeleri

Ülke genelinde tarım arazisinin niteliğine, yürütülen tarımsal faaliyet türlerine ve yetiştirilen tarım ürünlerine göre oluşturulan bölgelerdir.

3.4.2. Hayvancılık Bölgeleri

Büyükbaş-küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık, ipekböcekçiliği ve kültür balıkçılığı yapılan alanların yoğunluğuna göre şekillenen bölgelerdir.

3.4.3. Ormancılık Bölgeleri

Ekonomik yönden yararlanmaya elverişli olan ve olmayan orman alanları, koruma ve geliştirme amacıyla bölgelemeye tabi tutulmaktadır. Orman Bakanlığı tarafından oluşturulan orman bölgeleri bu durum için örnek oluşturmaktadır.

3.4.4. Avcılık Bölgeleri

Kara ve su ortamlarında yaban hayatı içinde yaşamakta olan; eti, derisi, kemiği, zehri vb. için avlanan hayvanların bütünüyle yok edilmelerini önlemek amacıyla oluşturulan avlanma bölgeleridir. Daha önce de belirttiğimiz gibi doğal bölgeler içinde yer alan fauna bölgeleriyle fonksiyon bölge durumundaki avlanma bölgeleri birbirleriyle çakışmaktadır.

3.4.5. Madencilik Bölgeleri

Ülke genelinde maden yataklarının bulunduğu alanlar, çıkartılan madenin türüne göre değişik adlar verilerek (Zonguldak Kömür Havzası, Raman Petrol Bölgesi gibi.) bölgelemeye tabi tutulmaktadır.

3.5. Sanayi Bölgeleri

İşledikleri ve ürettikleri ürünler bakımından birbiriyle ilişkili olan sanayi tesislerinin (fabrikalar, atölyeler) bir araya gelerek oluşturdukları “organize sanayi bölgeleri” ülke ölçeğinde geniş arazi parçaları üzerinde yer tuttukları için fonksiyonel bakımdan “sanayi bölgesi” sıfatını hak etmektedirler. Bir şehrin içinde küçük alanlar halinde yer tutan ve genelde atölyelerden oluşan sanayi sitelerinin veya tek başına bir fabrika alanının “sanayi bölgesi” olarak nitelendirilmesini hatalı bir yaklaşım olarak değerlendirmekteyiz. Bu gibi küçük sanayi alanları bir şehrin içinde yer alıyorsa, fonksiyonel bakımdan “sanayi alanları” şeklinde adlandırılmalıdırlar.

3.6. Hizmet Bölgeleri

Hizmet sektörü içinde yer alan yönetim, eğitim, sağlık, ulaştırma-iletişim, pazarlama-ticaret, güvenlik, barınma-eğlence, rekreasyon-turizm faaliyetleriyle ilgili olarak oluşan fonksiyonel bölgelerdir.

3.6.1. Yönetimle İlgili Hizmet Bölgeleri

Mülki idare (merkezi yönetim), mahalli idareler (yerel yönetimler) ve kamu kurumlarının hizmetleriyle ilgili yönetim bölgelerini bu başlık altında toplamış bulunmaktayız.

Devlet sınırlarıyla kuşatılan ve coğrafi mekâna karşılık gelen geniş alanlı bir ülke arazisinin bütününe hiçbir bölümlenme yapmadan yönetmek mümkün değildir. İşte, devletin ülke arazisini kolay bir biçimde yönetmek, hizmetlerin yurt sathında yayılışını sağlamak ve denetimini yapmak için yasalara bağlı kalarak oluşturduğu yönetim bölgelerine “mülki idare bölgeleri” denilmektedir. Bu terim içinde yer alan “mülk” sözcüğü, devletin yönetimi altındaki ülke arazisine karşılık gelmektedir. Bir ülkenin yasalar çerçevesinde yapılan idarî taksimatına göre elde edilen yönetim alanlarına idarî bölge,

idarî bölüm, idarî alan veya idarî ünite denilmektedir. 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 126. Maddesinde ülkemizin idari bölünüşüne dair hükümler şu şekilde belirtilmiştir: “Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.” Anayasanın bu hükmüne göre ülkemiz, aşağıda gösterildiği şekilde bir idari bölünüşe tabi tutulmuştur.

Türkiye → İller → İlçeler → Bucaklar (?) → Köy idari alanları

Bu idari bölünüş içinde yer alan *iller*, *ilçeler* ve *bucaklar*, merkezi idarenin denetiminde merkezden (*Başkent Ankara'dan*) atanmış kişiler tarafından yönetildikleri için, İçişleri Bakanlığınca *mülki idare alanları* şeklinde ; seçilmiş kişilerce yönetilen köy idari alanları ise *mahalli idare alanları* kapsamında değerlendirilmektedir. Muhtarlıklar tarafından yönetilen köy idari alanları, yasaya göre mahalli idareler (yerel yönetimler) kapsamında olsalar da, ülkemizin idari bölünüşünde mülki idare alanlarının (il, ilçe, bucak) içinde yer almaktadırlar. Bu nedenle, Türkiye arazisinin idari bölge sistematikte mülki / mahalli ayırımının yapılmaması gerekmektedir.

Bir “Türkiye İdari Bölünüş Haritası” incelendiğinde, ülke arazisinin en büyük idari bölgelerinin illere karşılık geldiği görülür. “İl” sözcüğü yalın haliyle bir idari bölgeyi ifade etmektedir. İllerin idari alanlarına yönetim merkezliği yapan yerleşmelere ise “*il merkezi*” denir. İl merkezi durumundaki yerleşmeler illerin idari alanlarının bütününe karşılık gelmedikleri için “il” şeklinde ifade edilmeleri yanlış olmaktadır. Bazı illerin idari alanlarına ve il merkezlerine verilen adların birbirinden farklı oluşu karmaşa yaratmaktadır. Şunun bilinmesi gerekir ki, her ilin hem idari alan adı, hem de il merkezi adı bulunmaktadır. İllerimizin çoğunluğunda il merkezinin adı aynı zamanda ilin idari alanına ad olarak verildiği için tek isimle anılmaktadırlar. Örneğin, Ankara ilinde, il merkezi durumunda olan *Ankara* şehrinin adı aynı zamanda il idari alanına da ad olarak verilmiştir. Yönetim merkeziyle idari alanı aynı adı taşıyan illerde sorun yaratan husus, il merkezi ile il idari alanının birbirine karıştırılmasıdır. Çoğu kişi “*Ankara ili*” şeklindeki bir ifadeyi yanlış olarak “*Ankara şehri*” olarak algılamaktadır. Oysa, “*Ankara ili*” il sınırları içindeki idari bölgenin tamamını; yalın haldeki “*Ankara*” veya “*Ankara şehri*” ise il merkezi durumundaki yerleşmeyi ifade etmektedir. *Hatay*, *Kocaeli* ve *Sakarya* illerimizde ise durum daha değişiktir. Bu isimler söz konusu illerin idari alanlarının adı olup, il merkezlerinin adları değişiktir.

İl idari alanının adı

Ankara

Hatay

Kocaeli

Sakarya

İl merkezinin (yerleşmenin) adı

Ankara

Antakya

İzmit

Adapazarı

2002 yılı içinde yapılan bir yasal düzenlemeyle *İçel* ilinin adı, il merkezi durumunda olan Mersin şehrinde ötürü “*Mersin ili*” olarak değiştirilmiştir. Bu düzenlemenin *Hatay*, *Kocaeli* ve *Sakarya* illeri için yapılmamış olması, parlamentodaki politik çekişmelere ve yöre halkının tutumuna bağlı bir tutarsızlıktır.

İl alanları kendi içinde alt bölge olarak ilçelere (ilçe alanlarına) ayrılmaktadır. Bir ilde, il merkezi durumunda olan yerleşmenin de içinde yer aldığı ilçe alanına *merkez ilçe*, diğer ilçe alanlarına ise *taşra ilçeleri* denilmektedir (Özçağlar,1996:15-21). Mevcut durumda Türkiye’de 81 il, 81 merkez ilçe ve 81 il merkezi bulunmaktadır. Bünyesinde büyük şehir belediyesi bulunan 8 il *merkezinin* (*Ankara*, *İstanbul*, *İzmir*, *Konya*, *Bursa*, *Kayseri*, *Gaziantep şehirlerinin*) içinde bulunduğu merkez ilçe alanları ayrıca *metropol semt ilçelerine* bölünmüşlerdir (Özçağlar, 1997:21).

Halen yürürlükte olan yasaya göre İlçe alanları bir veya birden fazla sayıdaki bucak alanlarına bölünmektedir. Belirli sayıdaki köy idari alanından oluşan bir bucak alanı doğrudan ilçe haline getirilmişse, bu tip ilçeler *tek bucaklı ilçe* veya *sadece merkez bucağından oluşan ilçe* olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde bucak alanlarının aktif olarak yönetsel işlevleri bulunmadığı halde, gerekli yasal düzenlemeler yapılmadığı için halen idari bölünüş sistematikte içinde yer almaktadırlar (Özçağlar,1996: 11-15). Bu nedenle DİE tarafından yayınlanan “*Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş*” bültenleri *il*, *ilçe*, *bucak*, *köy* sistematikte göre düzenlenmektedir. Uygulamada aktif olmayan bucak

alanlarına idari bölünüş içinde yer verilmesi karışıklığa yol açtığı için, mülki idare alanı kapsamında değerlendirilen ve sadece kâğıt üzerinde işlem gören bucakların idari bölünüş sistematüğinden çıkartılarak *ilçelerin doğrudan köy idari alanlarından oluştuğunu* belirtmek daha uygun olacaktır. Bu gerçek duruma göre, Türkiye'nin mevcut idari bölünüş sistematüğü şöyledir:

Türkiye → İller → İlçeler → Köy idari alanları

Mülki idare alanları içinde mozaikler halinde yer alan köy idarî alanları, *belirli bir idarî sınırı bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan sürekli ve dönemlik kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarından oluşan, nüfusu 2000'den az veya fazla, hammadde üretimiyle ilgili (çoğunlukla tarım-hayvancılık) faaliyetlerin egemen olduğu ve seçilerek görev başına gelen muhtar ile ihtiyar heyetinin yönettiği ülkemizin en küçük idarî alanlarıdır* (Özçağlar,1996: 8-11).

İdari bölünüş sistematüğü içinde, kır yerleşmelerinin, kasabaların ve hatta şehirlerin içinde buldukları en küçük idari alanların aslında *köy idari alanları* olduğunun mutlaka kabul edilmesi gerekmektedir. Şehir ve kasabaların yerleşim alanlarını komşu köylerden ayıran idari *sınırların (gerçek mücavir alan sınırları)* çevredeki köylerin idari sınırlarıyla çakışması, şehir ve kasaba yerleşmelerinin de bir idari alan içinde bulduklarını ortaya çıkarmaktadır. Şehir ve kasabaların içinde yer aldıkları mozaik türündeki bu idari alanlar, kır yerleşmelerine yer vermedikleri ve köy muhtarlıkları tarafından yönetilmedikleri halde nasıl oluyor da "*köy idari alanı*" şeklinde nitelendiriliyor? Sorusuna şu cevabı vermekteyiz: Türkiye'nin idari bölünüşünde zemini oluşturan mozaik türündeki en küçük idari alanlara, *içlerindeki yerleşmelerin türüne bakılmaksızın* genelde bir ad verilmesi ve tanımlanması gerekmektedir. Bu nedenle zemini oluşturan en yaygın idari alandan genelleme yapılarak "*köy idari alanı*" ifadesi kullanılmıştır. Şehir ve kasabaların içinde buldukları köy idari alanları, bütünüyle veya büyük ölçüde yerleşim alanlarıyla işgal edildikleri için, "*şehir ve kasaba yerleşim alanları*" şeklinde de tanımlanabilirler.

Türkiye'nin yerel yönetimle ilgili yapılan fonksiyon bölge ayırımında *il özel idare bölgeleri ile belediyelere âit yönetim bölgelerinin* de ayrı bir yeri bulunmaktadır.

Mülki idare alanları kapsamında ele alınan illerin idari sınırları içinde kalan saha aynı zamanda bir "*il özel idare bölgesi*" dir. İl sınırları içinde devlete âit taşınır ve taşınmaz malların sevk ve idaresini yürütmekle ilgili yerel yönetim organı olan il özel idareleri, seçilmiş kişilerden ve merkezi yönetimce atanmış validen oluşmaktadır. İl özel idareleri gelişmemiş ve kendisinden beklenen görevleri yerine getirmekten uzak bir yerel yönetim birimi olarak nitelendirilmektedir (Gözübüyük-Erdem, 1992:81).

Şehir ve kasaba yerleşmelerinde yerel yönetim görevi yapan belediyelerin hizmet alanlarının bütünü kendi içinde çeşitliliğe sahip fonksiyon bölge niteliği taşımaktadırlar. Bu itibarla *belediyelere âit hizmet bölgeleri* ifadesi kullanılmıştır. Belediye sınırlarıyla belirlenen bu yerel yönetim bölgeleri aynı zamanda bir şehrin veya kasabanın yerleşim alanıyla çakışmaktadır. Özellikle bünyesinde büyük şehir belediyesi bulunan şehirlerimizde belirgin bir semtleşme meydana geldiği için, semtlerde kurulan belediyelerin hizmet verdikleri alanların sınırları aynı zamanda belediyelerin bölge sınırlarını oluşturmaktadır.

Bazı kamu kurumlarının ülke sathında yürüttükleri veya yürütmeyi planladıkları hizmetlerin daha verimli ve kontrollü bir biçimde yürütülmesini sağlamak amacıyla kurumsal yönden kendi bakış açılarına göre oluşturdukları bölgelere "*Kamu Kurumlarının Hizmetleriyle İlgili Yönetim Bölgeleri*" adını vermek mümkündür. Ülke içinde hizmet bölgeleri bulunan devlet kurumlarından en önemlileri şunlardır: *Devlet İstatistik Enstitüsü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Müdürlüğü, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü, Asker Alma Dairesi Başkanlığı, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği, Toprak Mahsulleri Ofisi*. Bir sonraki sayıda ayrı bir makale konusu olarak ele alınacak olan bu bölgelerin birbiriyle yakından ilişkili olanlarının bile uyuşmaması, ülke sathında tutarsız bir bölge ayırımı yapıldığını göstermektedir.

Kamu kurumları içinde önemli bir yeri olan Devlet İstatistik Enstitüsü'nün, Avrupa Birliği normlarına uygun olarak Türkiye için belirlediği yeni istatistik bölgelerini bu makalede ele alacağız.

Ülkemizin sosyo-ekonomik yapısıyla ilgili her türlü istatistik veriyi elde etme işi yasayla kendisine verilen Devlet İstatistik Enstitüsü, *bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması* yapmıştır. 22 Eylül 2002 tarihli 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile “Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi-NUTS” (NUTS=Nomenclature of Territorial Units for Statistics) adıyla yürürlüğe koyulan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında iller tek başlarına “Düzyey 3” olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri dikkate alınarak “Düzyey 2” ve “Düzyey 1” olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır. İstatistiki bölge birimlerinin kolay kavranması için sistemin tabandan başlayarak ele alınması daha doğru olacaktır (Çizelge 1).

“Düzyey 3”, mevcut mülki idari bölünüş içindeki 81 adet ili kapsamaktadır. Her ilin idari alanı içindeki saha bir “İstatistiki Bölge Birimi” kabul edilmiştir.

“Alt istatistik bölgeler” şeklinde isimlendirdiğimiz “Düzyey 2” ler, merkez seçilen ilin adı altında birbirine komşu değişik sayıdaki il alanının (Düzyey 3’ün) gruplanmasıyla oluşturulmuştur. Bu sisteme göre Türkiye 26 alt bölgeye ayrılmıştır: 1-İstanbul, 2-Tekirdağ, 3-Balıkesir, 4-İzmir, 5-Aydın, 6-Manisa, 7-Bursa, 8-Kocaeli, 9-Ankara, 10-Konya, 11-Antalya, 12-Adana, 13-Hatay, 14-Kırıkkale, 15-Kayseri, 16-Zonguldak, 17-Kastamonu, 18-Samsun, 19-Trabzon, 20-Erzurum, 21-Ağrı, 22-Malatya, 23-Van, 24-Gaziantep, 25-Şanlıurfa, 26-Mardin.

“Büyük istatistik Bölgeler” olarak nitelendirdiğimiz “Düzyey 1” ler, alt istatistik bölgelerinin (Düzyey 2’lerin) gruplandırılması sonucu belirlenmiş olup, toplam 12 adettir: 1-İstanbul, 2-Batı Marmara, 3-Ege, 4-Doğu Marmara, 5-Batı Anadolu, 6-Akdeniz, 7-Orta Anadolu, 8-Batı Karadeniz, 9-Doğu Karadeniz, 10-Kuzeydoğu Anadolu, 11-Ortadoğu Anadolu, 12-Güneydoğu Anadolu.

Çizelge1. Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine (NUTS) uyarlanarak oluşturulmuş DİE istatistik bölgeleri

Düzyey 1:Büyük istatistik bölgeler	Düzyey 2:Alt istatistik bölgeler	Düzyey 3:Alt istatistik bölgeleri oluşturan iller
İstanbul	İstanbul	İstanbul
Batı Marmara	Tekirdağ	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
	Balıkesir	Balıkesir, Çanakkale
	İzmir	İzmir
Ege	Aydın	Aydın, Denizli, Muğla
	Manisa	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
	Bursa	Bursa, Eskişehir, Bilecik
Doğu Marmara	Kocaeli	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
Batı Anadolu	Ankara	Ankara
	Konya	Konya, Karaman
	Antalya	Antalya, Isparta, Burdur
Akdeniz	Adana	Adana, Mersin
	Hatay	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
	Kırıkkale	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
	Kayseri	Kayseri, Sivas, Yozgat
	Zonguldak	Zonguldak, Karabük, Bartın
Batı Karadeniz	Kastamonu	Kastamonu, Çankırı, Sinop
	Samsun	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
Doğu Karadeniz	Trabzon	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum	Erzurum, Erzincan, Bayburt
	Ağrı	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
	Malatya	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
Ortadoğu Anadolu	Van	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
	Gaziantep	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
Güneydoğu Anadolu	Şanlıurfa	Şanlıurfa, Diyarbakır
	Mardin	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak: 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete

4. Coğrafi Bölgeler

Coğrafi bölgeler, yeryüzünde doğal ve beşerî (*sosyo-ekonomik*) özellikleri yönünden genelde bir bütünlük sağlayan büyük alanlardır. Bir anlamda doğal bölgelerle sosyo-ekonomik bölgelerin sentezi olan coğrafi bölgeler, doğal bölgeler üzerinde insan faaliyetlerinin etkisiyle şekillendikleri için, yalın haldeki doğal bölgelerden daha renkli bir yapıya sahiptirler. Doğal bölgeler ortak özellik taşıyan tek bir doğal unsura göre tayin edildikleri halde, coğrafi bölgeler genelde benzer özelliklere sahip olan *doğal* ve *sosyo-ekonomik* unsurlara göre belirlenmektedir. Coğrafi bölgelerin kapsadıkları alanların bütününde aynı özellikleri görmek mümkün olmadığı için, ayrıntıda farklı özelliklere sahip olan bölümlere (alt bölgelere), yörelere, kesimlere ve alanlara ayrılmaktadırlar.

Bölge → *Bölüm* → *Yöre* → *Kesim* → *Alan*

Region → *Sub-region* → *District* → *Area* → *Sub-area, Habitat*

Bir coğrafi bölge içinde doğal ve beşerî özellikleri yönünden farklılık gösteren alt bölgelere *coğrafi bölüm* (*sub-region*), bir coğrafi bölüm içinde doğal ve beşerî özellikleri itibariyle belirgin özelliklere sahip en küçük coğrafi ünitelere ise *coğrafi yöre* denilmektedir. Yörelere sahip oldukları doğal ve beşerî özellikler bakımından genelde bütünlük gösteren en küçük coğrafi üniteler olup, kendi içinde kısmen çok küçük farklılık gösterebilmektedirler. Bu yüzden yörelere kesimlere (*area*), kesimler de alanlara (*sub-area, habitat*) ayrılırlar. *Kesim*, yörenin kendi içindeki farklı kısımları olup, yer yüzünün geometrik anlamdaki parçalarıdır (James-Jones, 1954: 22). Bu duruma bir örnek verecek olursak, Orta Karadeniz Bölümünün *kıyı kuşağı* içinde sahip olduğu coğrafi niteliklerine göre ayrı bir yöre oluşturan Bafra ovası, ortasından akan Kızılırmak ile iki kesime (*Bafra ovasının batı kesimi, Bafra ovasının doğu kesimi*) ayrılmaktadır. Bölge sistematığının en küçük birimini oluşturan alanlar (*sub-area, habitat*) doğrudan yaşam alanlarına tekabül eden yerleşim alanlarını ve bunların yakın çevresini oluşturmaktadır. Coğrafi bölge sistematığı içinde en alt basamağı oluşturan *alanlar*, sosyo-ekonomik (fonksiyon) bölge içinde ele aldığımız *yerleşim bölgeleriyle* örtüşmektedir.

06-21 Haziran 1941 tarihleri arasında Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde toplanan Birinci Coğrafya Kongresi Türkiye'yi 7 büyük coğrafi bölgeye (*mintakaya*) ve 22 tâli (*alt*) bölgeye ayırmıştır. Her nedense, sonradan büyük coğrafi bölgelere (*mintakalara*) "*coğrafi bölge*", tâli bölgelere (*ikinci dereceden coğrafi bölgelere*) ise "*coğrafi bölüm*" adları verilmiştir. Kongre tarafından hazırlanan *Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri* adını taşıyan haritanın işaretler kısmında 22 tâli coğrafi bölgenin (*şimdiki coğrafi bölümlerin*) sınırları "*Coğrafi bölgelerin ikinci derece taksimatı*" şeklinde gösterilmiştir. Aslında, bugün coğrafi bölüm olarak nitelendirilen alanlar gerçekte *coğrafi bölge* özelliği taşımaktadır. Birinci Coğrafya Kongresi bu durumu göz önünde bulundurarak şimdi coğrafi bölüm olarak kabul edilen alanları *ikinci dereceden (tâli) coğrafi bölge* olarak adlandırmıştır.

Yapılan bu taksimatın başlangıçta ilk ve orta öğretim sahasında Türkiye Coğrafyası derslerinde kullanılması için yapıldığı, coğrafi bölgelerin sınırları ve adları üzerinde son sözün söylenmediği "*Birinci Coğrafya Kongresi 6-21 Haziran 1941, Raporlar, Müzakereler, Kararlar*" kitabının 77. sayfasının 3. paragrafında aynen şu satırlarla belirtilmiştir:

"...Türkiye Coğrafyası Komisyonunda uzun müzakereler yapılarak evvelâ coğrafi bölgelerin ne gibi esaslara göre tesbit olunması lâzım geleceği hakkında umumi mahiyette fikir teati edilmiş, bu müzakereler neticesinde, ilk ve orta tedarikat sahasında kullanılabilecek yedi coğrafi muntaka (bölge) tesbit olunmuştur. Komisyon, mesaisinin bu safhasına vardıktan sonra, kendi arasından dört arkadaş seçerek, bunları bu yedi muntakanın hudutlarını büyük makyaslı bir harita üzerinde tesbite memur etmiştir. Profesör İbrahim Hakkı Akyol, Herbert Louis, Besim Darkot ve H. Sadi Selen'den mürekkep olan bu komitenin hazırladığı taslak, komisyonda yeniden müzakerelere mevzu olmuş ve bu müzakerelerden sonra kat'i şeklini almıştır. Daha sonra komisyon yine aynı yoldan giderek her bir coğrafi muntaka içinde ayrılabilir tâli bölgeleri tesbit etmiş ve bunlara ad vermiştir. İşte bu şekilde hazırlanan coğrafi bölgeleri kongreye arz eden komisyon, bölge hudutları ve isimleri üzerinde son söz söylenmiş olmadığını, fakat şimdiden elde edilen neticenin bugünkü bilgi derecesine göre varılmış bir

merhale olarak telâkki edilebileceğini ve bu taksimatın coğrafya tedrisatında bugüne kadar devam etmiş olan karışıklığın önüne geçmek gibi pratik bir fayda getirmekte olduğunu da kabul ediyordu.”

Birinci Coğrafya Kongresinde Türkiye Coğrafyası Komisyonu tarafından tespit edilen yedi coğrafi mıntaka ile bunlardan her birinin ayrılmış bulunduğu tâli bölgeler listesi aşağıda gösterilmiştir:

I- Karadeniz mıntakası :

Doğu bölgesi

Orta bölge

Batı bölgesi

II- Marmara mıntakası :

Istranca bölgesi

Ergene bölgesi

Çatalca-Kocaeli bölgesi

Cenup Marmara bölgesi

III- Ege mıntakası :

İç batı Anadolu bölgesi

Ege bölgesi

IV- Akdeniz mıntakası :

Antalya bölgesi

Adana bölgesi

V- İç Anadolu mıntakası :

Yukarı Sakarya bölgesi

Konya bölgesi

Orta Kızılırmak bölgesi

Yukarı Kızılırmak bölgesi

VI- Doğu Anadolu mıntakası :

Erzurum-Kars bölgesi

Yukarı Murat -Van bölgesi* (ayrılarak yazılması gerekiyor)

Yukarı Fırat bölgesi

Hakâri bölgesi

VII- Cenupdoğu Anadolu mıntakası :

Dicle bölgesi

Orta Fırat bölgesi

Yukarıdaki orijinal listede Doğu Anadolu mıntakası içinde yer alan tâli bölgelerden *Yukarı Murat bölgesi* ile *Van bölgesi* aslında ayrı ayrı tâli bölgeler oldukları halde birleştirilerek “*Birinci Coğrafya Kongresi*” kitabının 78. sayfasında *Yukarı Murat - Van bölgesi* şeklinde tek bölgeymiş gibi yazılmıştır. Aslında bunların ayrı bölgeler halinde oldukları aynı kitabın 90. sayfasında gerekçesiyle birlikte açıklanmıştır. Hal böyle iken, başlangıçta yapılan bir yazım hatası nedeniyle Türkiye'nin tâli bölge (*coğrafi bölüm*) sayısının 21 mi yoksa 22 mi olduğu hususu, müfredat programı hazırlayıcıları, ders kitabı yazarları ve öğretmenler arasında gereksiz tartışmalara yol açmıştır. Vaktiyle gözden kaçan bu yazılım hatasını düzelterek Türkiye'nin tâli *coğrafi bölge (coğrafi bölüm)* sayısının 22 olduğunu açıklamak zorunlu olmuştur. Aslında gerekçesiz olarak sonradan coğrafi bölüm olarak adlandırılmış alt bölgelerin coğrafi bölge kapsamında ele alınması daha doğru olacaktır. Bölge inceleme ve planlama bakımından da sistematik olarak rahatlık sağlamaktadır. Örneğin 7 büyük coğrafi bölgemizden biri olan Karadeniz Bölgesi içinde yer alan Orta Karadeniz Bölgesini veya diğerlerini “coğrafi bölüm” olarak ele aldığımızda doğrudan yörelere ayırmak mümkün değildir. Çünkü Orta Karadeniz Bölgesi “Kıyı Kuşağı”, “Canik Dağları”, “Canik Dağları Güneyindeki Tektonik Depresyonlar” şeklinde bölümlere ayrılmakta; her bölüm de kendi içinde farklı özellikteki yörelere yer vermektedir. Aynı özellik diğer alt bölgeler için de geçerlidir.

Türkiye'nin coğrafi bölgelerinin sınırlarının çizilmesinde coğrafi konum, yer yüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü, hidroğrafya, toprak, yerleşme, nüfus ve ekonomik faaliyetler dikkate alınmış olup, genelde doğal unsurlar (*yer yüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü, hidrografik koşullar*) bölge sınırlarının

çizilmesinde belirleyici unsur olmuştur. Beşerî faaliyetlerin şekillenmesi temelde doğal faktörlere bağlı olduğu için, 1941 yılında coğrafi bölgelerinin taksimatıyla ilgili çalışmalar yapan coğrafyacılar ağırlıklı olarak doğal unsurları esas almışlardır.

1940'lı yılların Türkiye'sinde büyük zorluklar ve imkânsızlıklar içinde çizilen coğrafi bölge sınırları o zamanki kısıtlı araştırmaların ve bilimsel yaklaşımın sonuçlarına dayanmaktadır. Aradan geçen 60 yılı aşkın uzun bir süre içinde yapılan çok sayıdaki coğrafi araştırmalar Türkiye'nin coğrafi bölge sınırlarında birçok değişiklik yapılmasını zorunlu kılmıştır. Ancak, bu konuda yapılan çalışmalara resmiyet kazandırılmadığı için, halen Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu'nca onaylanan ders kitaplarında ve atlaslarda eski bilgilere dayalı bölge sınırları yer almaktadır. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya-Fakültesi Coğrafya Bölümü Türkiye Coğrafyası Anabilim Dalı* tarafından Türkiye'nin coğrafi bölge sınırlarıyla ilgili çalışmalar yapılmakta ve gerekli düzeltmeler Harita Genel Komutanlığı tarafından basılan 1/1.000.000 Ölçekli *Türkiye Fiziki ve Türkiye İdari Bölünüş* haritaları üzerine işlenmektedir.

Devlet tarafından İdari bölünüşle ilgili düzenlemeler yapılırken, oluşturulan il alanlarının bütünüyle bir coğrafi bölge içinde kalacak biçimde sınırlandırılmaması yüzünden coğrafi bölge sınırlarıyla idari bölge sınırları çok yerde çakışmamaktadır. Ülkemizde Avrupa Birliği standartlarına uygun planlı bir idari bölünüş yapılmadığı için, mevcut 81 ilden 53'ü bütünüyle bir coğrafi bölge içinde kalırken 28 ilin idari alanı birden fazla coğrafi bölgede yer kaplamaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 2. Birden fazla coğrafi bölgede yer tutan iller

İlin adı	İl merkezinin ve ilin idari alanının büyük bir kısmının içinde yer aldığı coğrafi bölge	İle âit idari alana yer veren komşu coğrafi bölge-bölgeler
1-Çanakkale	Marmara	Ege
2-Balıkesir	Marmara	Ege
3-Bursa	Marmara	Ege
4-Bilecik	Marmara	Karadeniz-Orta Anadolu-Ege
5-Sakarya	Marmara	Karadeniz
6-Eskişehir	Orta Anadolu	Karadeniz
7-Ankara	Orta Anadolu	Karadeniz
8-Çankırı	Orta Anadolu	Karadeniz
9-Yozgat	Orta Anadolu	Karadeniz
10-Çorum	Karadeniz	Orta Anadolu
11-Tokat	Karadeniz	Orta Anadolu
12-Sivas	Orta Anadolu	Doğu Anadolu-Karadeniz
13-Erzincan	Doğu Anadolu	Karadeniz
14-Erzurum	Doğu Anadolu	Karadeniz
15-Muğla	Ege	Akdeniz
16-Denizli	Ege	Akdeniz
17-Afyon	Ege	Akdeniz-Orta Anadolu
18-Konya	Orta Anadolu	Akdeniz
19-Karaman	Orta Anadolu	Akdeniz
20-Niğde	Orta Anadolu	Akdeniz
21-Kayseri	Orta Anadolu	Doğu Anadolu-Akdeniz
22-Kahramanmaraş	Akdeniz	Doğu Anadolu
23-Gaziantep	Güneydoğu Anadolu	Akdeniz
24-Adıyaman	Güneydoğu Anadolu	Anadolu-Akdeniz
25-Diyarbakır	Güneydoğu Anadolu	Doğu Anadolu
26-Batman	Güneydoğu Anadolu	Doğu Anadolu
27-Siirt	Güneydoğu Anadolu	Doğu Anadolu
28-Şırnak	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün coğrafi bölgelere göre hazırlayıp yayınlamış olduğu istatistik verilerde ilin merkezi hangi bölgede bulunuyorsa, verileri bütünüyle o bölgeye dahil edilmektedir. Örneğin Çankırı ilinin % 55'lik alanı Batı Karadeniz Bölümünde bulunmasına rağmen, il merkezi olan Çankırı Orta Anadolu'da bulunduğu için, ilin Karadeniz bölgesinde kalan ilçelerinin verileri bütünüyle

Orta Anadolu Bölgesine katılmaktadır. Bilgi teknolojilerinin geliştiği bu çağda üst düzeyde bilgi sistemlerine sahip olan *DİE'nin bu hatalı yaklaşımlardan en kısa sürede vazgeçmesi ve üniversitelerin coğrafya bölümleriyle sürekli diyalog içinde bulunması gerekmektedir*. Bu hatalı uygulama yukarıda adları verilen 28 ilin hepsinde yapılmaktadır. DİE'nin zaten yanlış olan bu yönteminin üzerine inşa ettiği önemli bir hata ise Şırnak iliyle ilgilidir. “*İl ve Bölge İstatistikleri 1993*” adlı bültende (sayfa: xvii) Şırnak ilinin il merkezi (Şırnak şehri), Doğu Anadolu bölgesinde bulunduğu halde Güneydoğu Anadolu bölgesinde gösterilmiştir. Buna bağlı olarak da ilin bütün verileri Güneydoğu Anadolu bölgesine kaydedilmiştir. İl merkezlerine göre işlem yapılıyorsa Doğu Anadolu bölgesinin sınırları içinde kalan Şırnak’ a göre ilin Doğu Anadolu bölgesinde gösterilmesi gerekmektedir ki, bu durum hem kendi içinde baz alınan sistemle hem de coğrafi bölge ayrımıyla uyum sağlamamaktadır.

I.Türk Coğrafya Kongresinin tutanaklarında belirtildiği gibi, Türkiye'nin coğrafi bölgelere ayrılmasındaki esas amaç ilk ve orta öğretimdeki öğrencilere Türkiye Coğrafyasını en iyi şekilde öğretebilmektir. Başlangıçta pedagojik amaç gözetilerek yapılan coğrafi bölge ayrımında planlama konusu fazlaca dikkate alınmamıştır. Pedagojik amaçlı da olsa, bilimsel esaslara bağlı kalarak belirlenen coğrafi bölgelerin daha sonraki yıllarda yapılan yeni araştırma-inceleme sonuçlarına göre hatalı yönleri düzeltilmemiştir. Başlangıçta devletin coğrafi bölge sistematığına uygun planlamalar yapmak gibi bir niyetinin bulunmaması yüzünden, mülki idari bölgeleri bütünüyle coğrafi bölgelerle uyumlu hale getirilmemiştir. Devlet kuruluşlarının işlevsel olarak yapılanmaları ve ülke sathındaki dağılımları coğrafi bölge, coğrafi bölüm bazında gerçekleştirilmediği için, kamu hizmetlerinin planlanmasında ve yürütülmesinde daha çok mülki idare bölgeleri (iller) tercih edilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı ile Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yaptıkları çalışmalarda daha çok mülki idare bölgelerine bağlı kalmıştır. İl alanlarını ayrı ayrı ele alarak veya gruplayarak oluşturulan *devlet hizmet bölgeleri* kesinlikle coğrafi bölgelerle uyumlu değildir. Bu itibarla Türkiye’de coğrafi bölge, coğrafi bölüm, coğrafi yöre bazında net ve doğru istatistik veri bulunmamaktadır.

Yukarıda adları belirtilen 28 ilin idari alanlarının birkaç coğrafi bölge içinde yer alması gibi uyumsuzluğun ilçe bazında da yaşanması önemli bir sorundur. *A.Ü.D.T.C.F. Coğrafya Bölümü Türkiye Coğrafyası Anabilim Dalı* tarafından yapılan çalışmada coğrafi bölge sınırları büyük ölçüde ilçe sınırlarıyla çakıştırılarak yeniden çizilmiştir. Ancak, aşağıda adları verilen 15 ilçenin idari alanlarının bütünü, farklı coğrafi özelliklere sahip olduklarından iki coğrafi bölge tarafından paylaşılmaktadır. Bu gibi ilçelerde, ilçe merkezi hangi bölgede bulunuyorsa ilçenin bütünü kapsayan istatistik veriler ilçe merkezinin bulunduğu coğrafi bölgeye dahil edilerek bölge istatistikleri daha doğru ve güvenilir hale getirilebilir. İlçelerin alanları il ölçeğine göre daha küçük boyutta olduğu için hata oranı da önemli ölçüde azalmaktadır. Coğrafi bölge bazında yapılması zorunlu olan planlamalar için gerekli olan istatistik verilerin derlenmesinde ve düzenlenmesinde bu esasa göre hareket edilmesi daha yararlı olacaktır.

Çizelge 3. İdari alanı iki coğrafi bölge tarafından paylaşılan ilçeler

İlçenin adı	Bağlı olduğu il	İlçe merkeziyle birlikte ilçe alanının bir kısmının yer aldığı 1. coğrafi bölge	İlçe alanının geriye kalan kısmının yer aldığı 2.coğrafi bölge
1.Nallıhan	Ankara	Karadeniz	Orta Anadolu
2.Kızılcahamam	Ankara	Karadeniz	Orta Anadolu
3.Tokat Merkez İlçesi	Tokat	Karadeniz	Orta Anadolu
4.Refahiye	Erzincan	Karadeniz	Doğu Anadolu
5.Beypazarı	Ankara	Orta Anadolu	Karadeniz
6.Zara	Sivas	Orta Anadolu	Karadeniz
7.Kangal	Sivas	Orta Anadolu	Doğu Anadolu
8.Yahyalı	Kayseri	Orta Anadolu	Akdeniz
9.Karaman Merkez İlçesi	Karaman	Orta Anadolu	Akdeniz
10.Güneysınır	Konya	Orta Anadolu	Akdeniz
11.Bozüyük	Bilecik	Orta Anadolu	Ege
12.Gerger	Adıyaman	Doğu Anadolu	GD.Anadolu
13.Bolvadin	Afyon	Ege	Orta Anadolu
14.Çay	Afyon	Ege	Orta Anadolu
15-Göksun	K.Maraş	Akdeniz	Doğu Anadolu

Coğrafi bölge adı kullanılarak düzenlenen *Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)*, *Doğu Anadolu Projesi (DAP)* ve *Doğu Karadeniz Bölgesi Projesi (DOKAP)*'ne âit planlama bölgelerinde coğrafi bölge sınırlarına uyulmadığı görülmektedir. “*Proje bölgesi*” veya “*plan bölge*” olarak adlandırılan bu bölgelerin oluşumunda da il alanları baz alınmış olup, iller idari sınırları içindeki arazinin hangi coğrafi bölgelerde yer tuttuğuna bakılmaksızın bütünüyle planlama bölgesi içine dahil edilmişlerdir. Coğrafi bölge adı kullanıldığı halde, bu coğrafi bölgelerin bilimsel sınırlarıyla uyumlu olmayan proje bölgelerinin içinde yer alan iller aşağıda gösterilmiştir:

Güneydoğu Anadolu Proje Bölgesi (GAP): Gaziantep, Kilis, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt, Şırnak.

Doğu Anadolu Proje Bölgesi (DAP): Erzincan, Erzurum, Ardahan, Kars, Iğdır, Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis, Ağrı, Van, Hakkâri, *Gümüşhane**, *Bayburt**.

Doğu Karadeniz Proje Bölgesi (DOKAP): Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, *Gümüşhane**, *Bayburt**.

*GAP Bölgesi'nin sınırları Güneydoğu Anadolu Bölgesinin bilimsel anlamdaki coğrafi sınırlarıyla uyumlu olarak çizilmiş olsaydı: Gaziantep ilinin Akdeniz Bölgesinde Antakya-Kahramanmaraş grabeni içinde yer alan *İslahiye* ve *Nurdağı* ilçelerinin, Adıyaman ilinin Doğu Anadolu bölgesinde yer alan *Çelikhhan*, *Sincik*, *Gerger* ilçelerinin; *Diyarbakır* ilinin Doğu Anadolu Bölgesinde kalan *Çüngüş*, *Lice*, *Kulp* ilçelerinin; *Batman* ilinin Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan *Sason* ilçesinin; *Siirt* ilinin Doğu Anadolu Bölgesinde yer tutan *Şirvan*, *Eruh*, *Pervari* ilçelerinin; Merkezi Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan *Şırnak* ilinin de *Merkez*, *Uludere*, *Beytüşşebap* ilçelerinin *GAP* Bölgesi içinde yer almaması gerekirdi !

*DAP Bölgesi'nin sınırları Doğu Anadolu Bölgesinin bilimsel anlamdaki coğrafi sınırlarıyla uyumlu olsaydı: Öncelikli olarak Doğu Karadeniz Bölgesinin iç bölümünde yer alan *Gümüşhane* ve *Bayburt* illerinin bu bölgede yer almaması gerekmektedir. İşin ilginç yönü Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yayınlanan raporlarda ve haritalarda bu illerin hem *DOKAP* Bölgesi hem de *DAP* Bölgesi içinde yer almalarıdır. İl merkezleri Doğu Anadolu bölgesinde yer aldığı halde bazı ilçeleri komşu coğrafi bölgede yer alan illerimiz *Erzincan*, *Erzurum* ve *Şırnak*'tir. *Erzincan*' in *Refahiye* ilçesinin idari alanının yarısı, *Erzurum* iline bağlı *Pazaryolu*, *İspir*, *Uzundere*, *Tortum*, *Narman*, *Oltu*, *Olur* ilçelerinin bütünü *Doğu Karadeniz Bölgesinde*; *Şırnak* ilinin de *Güçlükönak*, *İdil*, *Cizre*, *Silopi* ilçeleri bütünüyle *Güneydoğu Anadolu Bölgesi* içinde bulunmaktadır. Ayrıca il merkezleri ve idari alanlarının büyük kesimi komşu coğrafi bölgede yer aldığı halde, *Doğu Anadolu bölgesinde* de idari alanı bulunan iller *Kahramanmaraş*, *Kayseri*, *Sivas*, *Adıyaman*, *Diyarbakır*, *Batman* ve *Siirt*'tir. Merkezi Akdeniz bölgesinde bulunan *Kahramanmaraş ilinin Afşin*, *Elbistan*, *Ekinözü*, *Nurhak* ilçelerinin bütünü ve *Göksun ilçesinin* az bir kısmı; Orta Anadolu Bölgesinde geniş alan kaplayan *Kayseri ilinin Sarız ilçesi*; merkezi ve idari alanının büyük bölümü *Güneydoğu Anadolu Bölgesinde* bulunan *Adıyaman ilinin Çelikhhan*, *Sincik*, *Gerger* ilçeleri; *Diyarbakır ilinin Çüngüş*, *Lice*, *Kulp* ilçeleri; *Batman ilinin Sason ilçesi*; *Siirt ilinin Şirvan*, *Eruh*, *Pervari* ilçeleri *Doğu Anadolu Bölgesi* içinde yer aldıkları halde *DAP Bölgesi* içine alınmamışlardır.

*DOKAP Bölgesi'nin içinde bulunmaması gereken il *Ordu*'dur. Çünkü coğrafi bölge ayrımında *Ordu* ilinin idari alanı bütünüyle *Orta Karadeniz Bölgesi* içinde yer almaktadır. *Sivas ilinin Akıncılar*, *Gölova ilçeleri*, *Erzincan ilinin Refahiye ilçesinin yarısı*, *Erzurum ilinin Pazaryolu*, *İspir*, *Uzundere*, *Tortum*, *Narman*, *Oltu*, *Olur ilçeleri* de *Doğu Karadeniz Bölgesi* içinde buldukları halde *DOKAP Bölgesi* içine alınmamışlardır. Yukarıda değindiğimiz gibi, *Gümüşhane* ve *Bayburt* illerinin hem *DOKAP*, hem de *DAP* içinde yer alması plan bölge oluşturulmasındaki en belirgin tutarsızlıktır.

Coğrafi bölge adı kullanıldığı halde, coğrafi bölge sistematiğiyle pek ilgisi olmayan diğer bir bölgeleme şekli de hakkında yeterli bilgi verdiğimiz *DİE*'nin yeni istatistik bölgeleridir. Çizelge 1'e bakıldığında, 12 büyük istatistik bölgesinden (1-*İstanbul*, 2-*Batı Marmara*, 3-*Ege*, 4-*Doğu Marmara*, 5-*Batı Anadolu*, 6-*Akdeniz*, 7-*Orta Anadolu*, 8-*Batı Karadeniz*, 9-*Doğu Karadeniz*, 10-*Kuzeydoğu Anadolu*, 11-*Ortadoğu Anadolu*, 12-*Güneydoğu Anadolu*) 6'sının (*Ege*, *Akdeniz*, *Orta Anadolu*, *Batı*

Karadeniz, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu) halen kullanılan coğrafi bölge adlarını taşıdığı görülmektedir. Bu bölgelerden sadece *Ege, Akdeniz, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu* bölgeleri genel hatlarıyla coğrafi bölgelerle uyumlu olduğu halde, Orta Anadolu ve Batı Karadeniz bölgesi uyumsuzdur. İdari alanlarının büyük bölümü Orta Anadolu bölgesi içinde yer alan Ankara, Konya ve Karaman illerinin “*Batı Anadolu*”, Orta Karadeniz bölgesi içinde yer alan Samsun, Tokat, Çorum, Amasya illerinin Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Çankırı, Sinop illeriyle birlikte “*Batı Karadeniz*” bölgesi olarak gösterilmesi; Marmara Bölgesinin İstanbul, Batı Marmara, Doğu Marmara şeklinde üçe, Doğu Anadolu bölgesinin Kuzeydoğu ve Ortadoğu şeklinde ikiye bölünmesi tamamen suni bir yaklaşımdır. Bu yolla Marmara, Orta Anadolu (İç Anadolu), Orta Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri ortadan kaldırılmıştır.

Avrupa Birliği normlarına uygun istatistik bölge oluşturmak maksadıyla aceleye getirilerek sadece illerin gruplanmasıyla elde edilen ve birçoğuna coğrafi bölgelerle uyumlu olmadıkları halde coğrafi bölge adı verilen istatistik bölgelerin karmaşa yarattığı kesindir. Çünkü, coğrafi bilgi temelinden uzaklaşarak sadece illerin sosyo-ekonomik göstergeleri doğrultusunda Türkiye'nin idari bölünüş haritası üzerinden çizilerek ortaya çıkartılan istatistik bölge haritasının DİE tarafından hazırlanan ve “Tarımsal Yapı ve Üretim” bültenleri içinde yer alan ancak uygulamada pek işe yaramayan “*Tarım Bölgeleri*” haritasıyla büyük benzerliği bulunmaktadır (Özçağlar, 1988: 131-150).

İstatistik bölgelerin oluşturulmasında Avrupa Birliği normlarına göre mutlaka coğrafi bölge temeli gerekiyorsa niçin mevcut coğrafi bölgelere uyumlu bir idari bölünüşe gidilmiyor? Bunun için başka bir arayışa gerek yoktur! I. Türk Coğrafya Kongresi tarafından belirlenen 22 alt coğrafi bölge (*coğrafi bölüm*) yeniden düzenlenerek idari ünitelerle uyumlu hale getirilmelidir.

Yukarıda yazdıklarımızın aksine istatistik bölge oluşturulmasında coğrafi bölge temeli gerekmiyorsa, sadece benzer kriterlere sahip illerin gruplanmasıyla bu işlem hallediliyorsa neden başka bir isimlendirme yapılmıyor da ısrarla coğrafi bölge adı kullanılıyor? 1941 yılında I.Türk Coğrafya Kongresince adları ve sınırları belirlenen ancak düzeltilecek tarafları bulunan 7 büyük coğrafi bölge ve 22 alt coğrafi bölge uzun bir süreç içinde üniversitelerin coğrafya bölümlerinde araştırılıp, incelenmekte ve öğretilmektedir. Türkiye için bilimsel esaslara göre belirlenmiş coğrafi bölgelerin üniversitede farklı dışarıda farklı algılanması ve keyfiyete göre rast gelelik içinde değiştirilmesi kabul edilemez bir durumdur.

4. Sonuç

Ülkemizin doğal ve beşeri kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirmek için yapılan planlamaların coğrafi ve idari yönden birbiriyle bütünleşmiş bölgelere göre yapılması zorunluluğu bulunmaktadır. Zamanında gerekli yasal düzenlemeler yapılmadığı için, idari üniteler coğrafi bölgelerle uyumlu hale getirilmemiştir. Bu yüzden planlamaya yönelik çalışmalarda ihtiyaca göre bölge ayrımı yapılmıştır. Türkiye’de doğal bölge ile coğrafi bölge dışında, fonksiyon bölge, plan bölge, istatistik bölge kavramlarının ortaya atılmasını bu gelişimin bir sonucu olarak değerlendirmekteyiz. Bölge konusunda yaşanan sıkıntıların giderilebilmesi ve ülke bütününde her konuda güvenilir, sağlıklı istatistik verilere dayalı planlama yapılabilmesi için başta DPT, DİE, İçişleri Bakanlığı, Harita Genel Komutanlığı olmak üzere üniversitelerin coğrafya ve bölge planlama bölümlerinin bir araya gelerek ortak çalışma yapmaları gerekmektedir. Özellikle birbiriyle ilişkili veya benzer kamu hizmetlerinin ülke genelinde planlanmasında, birbirinden farklı sınırlara sahip bölgelere göre işlem yapılması, devlet kuruluşları arasında görev ve yetki alanı konusunu gündeme getirmekte ve bu durum görev paylaşımı bakımından karışıklık yaratmaktadır. Bu türlü olumsuzlukları yok etmek amacıyla “*Türkiye için bilimsel standartlara dayalı bölge ayrımı*” çalışmalarına başta devlet kuruluşları olmak üzere, konuyla ilgili herkesin mutlaka sahip çıkması ve desteklemesi güzel ülkemiz Türkiye'nin yararına olacaktır.

Referanslar

- Atalık, G. (2002) "Bölge bilimi'nin gelişimi üstüne yorumlar", İçinde *Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı*, 10. Ulusal Bölge Bilimi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yay., İstanbul, xiii-xix.
- DİE, (1993) *İl ve Bölge İstatistikleri 1993*, Ankara.
- DPT, (2000) *Doğu Anadolu Projesi Ana Planı Yönetici Özeti*, Ankara.
- Erinç, S. (1977) *Vejetasyon Coğrafyası*, İstanbul Üniv. Coğrafya Ens. Yay., İstanbul.
- Erol, O. (1993) "Türkiye'nin doğal yöre ve çevreleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, 7, 13-41.
- Gözübüyük, A.Ş.; Erdem, M.B. (1992) *Türkiye'nin İdari Yapısı*, AÖF Yay., Eskişehir.
- Preston, E. J.; Jones, F. J. (1967) *American Geography: Inventory & Prospect*, 4th Edition, Syracuse University Press, Washington D.C.
- Koçman, A. (1993) *Türkiye İklimi*, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İzmir.
- MEB, (1941) *Birinci Coğrafya Kongresi 6-21 Haziran 1941 Raporlar, Müzakereler, Kararlar 1941*, Ankara.
- Özçağlar, A. (1988) "Türkiye'deki tarım alanlarının coğrafi dağılışının doğal çevreyle ilişkisi", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 11, 131-149.
- Özçağlar, A. (1996) "Türkiye'idari coğrafyası bakımından köy, bucak, ilçe, il ve belde kavramları üzerine düşünceler", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 12, 7-24.
- Özçağlar, A. (1997) *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)*, Ankara.
- Özçağlar, A. (2000) *Coğrafyaya Giriş: Sistematik, Kavramlar, Yöntemler*, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.
- STO, (2000) *The Study On The Regional Development Plan For The Eastern Black Sea Region in The Republic of Turkey (DOKAP) Japan International Cooperation Agency (JICA), Volume 1*.
- Tricart, J. (1975) "Bölge düzenleme ve gelişme problemlerinin incelenmesinde coğrafyacının yeri", Çev. E. Tümertekin, *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi*, 2, 79-94.
- Tunçdilek, N. (1987) *Geoekoloji'nin İlkeleri: Doğal Bölgeler*, İstanbul Üniv. Yay., İstanbul.
- Tümertekin E. (1970) *Anglo-Amerika*, İstanbul Üniv. Yay., İstanbul.